

УДК 351

*Р. В. Войтович,
доктор наук з державного управління, професор,
проректор з наукової роботи Інститут підготовки кадрів Державної служби зайнятості України*

ФЕНОМЕНОЛОГІЯ ІДЕОЛОГІЇ У КОНТЕКСТІ ІСТОРИКО-МЕТОДОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ

*Radmila V. Voytovych,
PhD in Public Administration, Professor
Vice-Rector for Research Training Institute of the State Employment Service of Ukraine*

PHENOMENOLOGY IDEOLOGY IN THE CONTEXT OF HISTORICAL AND METHODOLOGICAL ANALYSIS

В межах даної статті здійснено концептуальний аналіз артикуляції ідеології у контексті історико-методологічного аналізу, на підставі цього розкрито її сутність та функціональні особливості у розвитку держави, запропоновано контекст ототожнення її з світоглядом, формою самоусвідомлення суспільства та фундаментальною системою цінностей розвитку сучасної держави, досліджено ідеологічну конструкцію як важливий атрибут забезпечення ефективності функціонування національних систем державного управління, ідентифіковано її структурні складові щодо побудови сильної держави.

Within this article analyzes the conceptual articulation of ideology in the context of historical and methodological analysis on the basis of the revealed its essence and functional features in the development of state invited the context of identifying it with ideology, a form of self-awareness of society and a fundamental value system of modern state investigated ideological structure as an important attribute to ensure effective functioning of national systems of public administration identified its structural gold to build a strong state.

Ключові слова: ідеологія, державне управління, сильна держава, світогляд, соціальні ілюзії, суспільна свідомість, ментальна структура, ідеологічна політика, політична свідомість суспільства, ідеологічна секуляризація, суспільна інтерація, моноідеологія.

Keywords: ideology, governance, strong state, ideology, social illusion public consciousness, mental structure, ideological politics, political consciousness of society, ideological secularization, social interaction, monoideolohiya.

Постановка проблеми. У контексті розроблення моделі сильної держави та її інструментального забезпечення функціонування особливу увагу необхідно конкретизувати на розумінні теоретико-практичного змісту ідеології. Методологічно принциповим є те, що у більшості національних систем державного управління ідеологія розглядається виключно як політичний формуляр, який адміністративно-тотально просувається суб'єктами політичної та державно-адміністративної діяльності, що безумовно розмиває її первинну метафізичність. У такому контексті, ідеологія втрачає своє структурно-функціональне призначення побудови сильної держави в сучасних умовах суспільного розвитку, а тим більше держава не набуває відповідного стратегічного потенціалу аби належно реагувати на відповідні внутрішньосуспільні та глобальні виклики.

Виділення невіршених раніше частин загальної проблеми.

Саме тому в межах даного дослідження, передусім ми маємо на меті оголити саму методологічну сутність ідеології, аби вона не сприймалась виключно як служниця політичних інтересів позбавивши неоднозначності та плутанини у її розумінні. У контексті різних дослідницьких підходів сучасні вчені виходять із розуміння ідеології як важливого суспільно-політичного феномену, який є предметом спеціального розгляду в межах філософської, соціологічної, політологічної, історичної та культурологічної наук.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми.

Термін ідеологія вперше було запропоновано наприкінці XVIII ст. французькими вченими *А.де Трасі, П.Кабанісом* та *К.Вольєсом*, які започаткували у Франції Національний інститут, який ідейно готував буржуазну революцію. Цей інститут обмірковував над тим, як створити окрему науку, яка б експертно супроводжувала розгортання суспільно-політичних процесів і забезпечувала загальну просвіту суспільства. Однак, запропонована ними наука про ідеї у ролі якої вони розуміли ідеологію носила достатньо «абстрактний характер, не враховувала інтереси націй, класів, соціальних груп, мала суб'єктивно-ідеалістичну методологічну основу» [1].

У своїй праці «*Елементи ідеології*» *Антуан Дестут де Трасі*, який традиційно вважається автором терміну ідеологія акцентував увагу на гносеологічному аналізі ідей, з'ясуванні того, що є головним у контексті формування системи ідеї та її практичній реалізації [2]. Виходячи із цього, вчений наголошував на необхідності створити таку науку про істинні ідеї, яка б стала теоретичним фундаментом для методологічного об'єднання різних наук, які вивчають державу та суспільство і на основі яких можна було б побудувати розумний устрій суспільства. Але тут відразу ж постало питання, чи можливо гіпотетично створити таку науку, яка функціонально визначатиме зміст розвитку суспільства, і якими є її параметри об'єктивності, аби претендувати на таку методологічну місію, а головне чи може вона стати апіорним принципом ефективності системи державного управління. Це все було піддане жорсткій критиці, і наука ідеологія була визнана лженаукою, здобувши велику критику з боку політиків. Навіть основні ідеї лібералізму «свобода, рівність, братство», які заклались у ідеологію, яка мала стати основою для нової державної доктрини, оцінювались як афірмативні на шкідливі. Історично такий контекст розуміння ідеології і спровокував навіки негативне ставлення до ідеології та до ідеологів, які традиційно намагались нав'язувати політично вигідну лише ним доктрину розвитку. Однак, такий контекст сприйняття ідеології знову ж таки вносить зміщення певних акцентів щодо методології її розуміння та функціонального призначення у суспільстві. З високою долею об'єктивності необхідно

визнати факт того, що ідеологія як вчення про ідеї, базується на відображенні суб'єктивно-ідеалістичних поглядів обминаючи при цьому фактологічність об'єктивної реальності. Саме через це чітко артикулюється онтологічна слабкість ідеології, яка втрачає свій зв'язок з державно-управлінською практикою та реальною політикою.

У XIX ст. значні методологічні корективи у розуміння терміну ідеології вніс марксизм, який вбачав у ній не лише вчення про ідеї, але й самі ідеї, які відображають реальне життя людей. Саме тому ідеологія розглядалась ними як теоретичне відображення інтересів та ідей, які використовуються для характеристики владних відносин, задля створення компромісів та єднання потенційно конфліктних груп. Відповідно до цього, основними ідеологемами марксизму, стала абсолютизація всезагальної справедливості та свободи, гарантія свободи особистості та прав людини. В гностичному контексті визначення структурно-функціонального змісту ідеології марксизм пішов далі і розумів під нею «сукупність поглядів, базованих на загальносвітоглядних передумовах та систематизованих формах ідеології (політичних, правових поглядах, мораль, філософія), які відображають об'єктивні матеріальні відносини. Відповідно до цього, ідеологія розглядається як «ідеальне, теоретичне відображення матеріального життя людей, якому відповідає масова свідомість, і яке проявляється в різних формах... в даному відношенні ідеологія не лише відображає інтереси класів, соціальних груп, але й ставить питання за яких умов можна отримати наукове знання про історію людей» [3, с. 25]. Це, у такий спосіб, підтверджує і те, що фактично марксизм, конструюючи ідеологію ставив за мету не створення ідеології для окремого класу, а про науку, яка б адекватно відображала реальне життя людей у суспільстві.

Метою даної статті є: здійснити концептуальний аналіз артикуляції ідеології у контексті історико-методологічного аналізу. Досягнення даної мети обумовлює доцільність вирішення таких завдань, а саме: розкрити сутність та функціональні особливості ідеології у розвитку держави, визначити її тотожність та відмінність з світоглядом, формою самоусвідомлення суспільства та фундаментальною системою цінностей розвитку сучасної держави, дослідити ідеологічну конструкцію як важливий атрибут забезпечення ефективності функціонування національних систем державного управління, ідентифікувати її структурні складові щодо побудови сильної держави.

Виклад основного матеріалу дослідження.

У XX ст. відбувається методологічна трансформація у конструюванні терміну ідеологія та забезпечення його герменевтичного дискурсу. Здебільшого основний акцент було зроблено на розумінні ідеології як світогляд суспільства, який чітко корелюється із потребами та інтересами громадян. Зокрема, *П.Сорокін* під ідеологією розумів «сукупність явлень, понять, суджень та їх комплекси: переконання, вірування, теорії, світогляд, які властиві членам суспільства» [4, с. 483]. Відповідно до цього, ідеологія включає переконання, теорії, вірування як ті, які люди переживають і розмірковують про себе, так і ті, що є їх мовними рефлексами (слова, письмові знаки, малюнки жести, лозунги) і носять зовнішню форму виразу. Тут вчений виходить із розуміння чіткої детермінації між ідеологією та потребами та інтересами людей, які вона покликана легітимізувати. Особливу увагу *П.Сорокін* акцентує на таких явищах як голод, бідність та ситість, які зумовлюють стратегічну потребу ідеології та визначають її функціональний зміст. «Зміст свідомості людини різко міняється при різних змінах кривої кількості та якості їжі, яка поступає в її організм, ця зміна полягає в тому, що при голоді ідеологія деформується у напрямку посилення та закріплення суджень, теорій, переконань та вірувань» [4, с. 487]. Саме тому, аби покращити умови свого існування люди можуть продукувати найбільш радикальні ідеї і використовувати тотальний інструментарій для їх легітимізації на рівні державної політики. Тому, чим біднішим є суспільство тим радикалізованішими є його ідеї, і чим заможнішим, тим більше вони є ліберальними та поступальними.

Однак, контекст розуміння ідеології запропонований *П.Сорокіним* є достатньо тотальним та суб'єктивістським, адже жорстко взаємопов'язувати «кількість калорій» з прихильністю до тієї чи іншої ідеологічної системи не достатньо коректно. Зазвичай люди намагаються віддавати перевагу тій чи іншій ідеологічній системі, яка максимальною мірою сприяє задоволенню їх потреб та інтересів і яка чітко корелюється з відповідними конкретно-історичними умовами її розвитку суспільства. Це, свідчить про те, що дана думка *П.Сорокіна* не досить чітко кореспондується з об'єктивними умовами суспільного розвитку, і люди ніколи тотально не надають перевагу єдиній, навіть достатню універсальній ідеології. Саме тому в сильній державі найбільше відкритий політичний люфт для одночасного розвитку та функціонування навіть достатню протилежних під собою ідеологічних систем, кожна із яких покликана відобразити інтереси певного суспільного прошарку.

Виходячи із цього у XX ст. *Т.Глеттон* здійснив першу методологічну реконструкцію змісту терміну ідеологія і описав основні труднощі з якими він стикнувся при визначенні гностичної первинності його розуміння. При цьому, він наголосив, що нікому в світовій науковій та політичній думці не вдалося дати єдине та адекватне визначення ідеології, оскільки вона включає ряд значень, які подекуди є абсолютно несумісними між собою. Це він пояснює тим, що поняття ідеології, - це текст, зітканий із всіх тканин різних концепцій, які здебільшого суперечать одна одній, і тому найбільш важливо, що має бути залишеним, а що має бути викинутим в кожному із них, чим поєднати їх штучно в певну глобальну теорію ідеології» [5, с.44]. У підтвердження своєї концепції вчений здійснив редукцію базових визначень ідеології, які представлені у сучасній західноєвропейській думці, серед них:

- 1) процес відтворення ідей, значень, знаків, та цінностей в соціальному житті;
 - 2) сукупність ідей, характерних для певних соціальних груп та класів;
 - 3) система ідей, які дозволяють узаконити державну політичну владу;
 - 4) система хибних ідей, які допомагають узаконити державну політичну владу;
 - 5) систематично фальсифіковані повідомлення;
 - 6) формальні думки, мотивовані соціальними інтересами;
 - 7) необхідні соціальні ілюзії;
 - 8) дієво-орієнтована спрямованість віри, переконань;
 - 9) конюктура міркувань та влада;
 - 10) плутанина лінгвістичної та феноменальної дійсності;
- II) процес перетворення соціальних ідей в дійсну реальність [5, 48].

Важливу методологічну цінність щодо розуміння ідеології представляє концепція *К.Мангейма*, який запропонував *часткове* та *тотальне* її визначення. Часткове визначення ідеології, позначає свою ідеологію, яка відображає ідеї та уявлення, які є усвідомленим викривленням дійсних фактів, які перешкоджають об'єктивному розумінню стану речей у суспільстві. Тотальне визначення ідеології характеризує ідеологію певної історичної доби або конкретної соціальної групи, яка визначає зміст суспільної свідомості певного історичного періоду розвитку суспільства [6]. У другому випадку ідеологія розглядається як певний світогляд, який визначає зміст суспільного розвитку.

Ідеологія як імпліцитна система світогляду суспільства базується на легітимізації певних інтересів, які чітко корелюються з його відповідною ментальною структурою. Так до прикладу, німецький вчений *У.Матц* акцентував увагу на архетипі ідеології, конкретизуючи її характерні ознаки:

- а) ідеологія релігійно мотивована, але за своїм змістом секуляризаційна система орієнтацій («ерзац-релігія»);
- б) ідеологія революційна, а тому будь-які системи орієнтаційні, які іменуються ідеологіями можуть розглядатись лише як епіфеномени ідеології, які здобувають чітке оформлення завдяки своєму протиставленню ідеології;
- в) ідеологія по своїй суті, це картина світу, яка складається у ході систематичного продукування складностей дійсності;
- г) ідеологія створює орієнтаційний та мобілізаційний потенціал і дає можливість для ідеологічної політики та її носіїв явити себе в ролі епохального руху;
- д) ідеологічна політика спирається не на суспільство, чії структури та цінності виростають із його традицій, а на трансцендентний по відношенню до суспільства принцип, який суспільству нав'язується [7].

Це дало підстави вченому стверджувати, що класичні ідеології в сучасному світі приходять в занепад, втрачаючи свій методологічний абрис та жорсткість протистояння іншим ідеологічним константам. Такий підхід сьогодні змінює параметри розуміння політичної свідомості суспільства у розвинених західноєвропейських суспільствах, які визнають ідеологічну секуляризацію як чи не основний атрибут лібералізації системи державного управління та відповідної побудови сильної держави.

В руслі саме таких міркувань вибудовує свою концепцію американський вчений *К.Гірц*, який відзначає безоціночний статус ідеології [8] Виходячи із цього, у сучасному світі ідеологія, так і не набуває статусу «упорядкованої системи культурних символів», а відтак вона не є стратегічним формуляром для надбудови потенціалу сильної держави. Тут, стискаючий ефект належить стереотипному сприйняттю ідеології як політичної константи, яка виконує маніпулятивну, а не структурно-функціональну функцію. На такому контексті ідеології сьогодні акцентують увагу більшість західноєвропейських вчених, зокрема *І.Мейжор* ототожнює її з «мислення, яке збілося із правильного шляху» [9], а *Ч.Велч* уподібнює її з «мутною рікою, закаламученою та забрудненою вливами в неї нечистотами» [10]. У такий спосіб, вчені вбачають у ній виключно дуалістичну складову, яка дезінтегрує суспільство, поглиблює поляризацію поглядів між громадянами щодо оцінки певних явищ суспільного життя. Такий концептуальний формат ідеології, привносить і антогоністичний контекст у функціонування системи державного управління, оскільки спонукає визнавати, що є лише одна легітимна думка і вона виключно належить політичній силі, яка володіє монополією на всю ідеологічну систему держави, тому жоден компроміс у суспільстві стає неможливим.

Особливу теоретико-практичну цінність у контексті даного дослідження становить концепція *Л.Альтюссера*, який під ідеологією розумів теоретичну форму самоусвідомлення суспільства, яка забезпечує формування певної моделі соціальної дійсності. У такому контексті вона покликана створити нову реальність, базовану виключно на суспільній перцепції, однак тим самим вона не повинна допускати певного ідеологічного диктату, який де-факто проголошується як супровідна складова ідеологічного забезпечення суспільних процесів в межах майже кожної сучасної держави. Такий контекст дозволяє розглядати ідеологію у ролі «феномену сфери суспільної інтеракції», який вказує на те, що вона «існує у сфері відносин між суспільними індивідуумами, амбівалентність яких проявляється у тому, що, з одного боку вони складають - аудиторію, до якої звертається ідеологія, а з іншого - виступають як «агенти», за допомогою яких ідеологія перетворюється у соціальну практику» [11]. Виходячи із цього дослідник формує своєї узагальнення, щодо ідеології яка «є вічною, постійно відроджується та маніфестується в своїх суб'єктах та їх практиках, хоча її форми є змінними» [11].

Для більшості дослідницьких підходів наприкінці ХХ поч. ХХІ ст. принциповим питанням у дослідженні теоретико-практичних аспектів розуміння ідеології було визначити спільний знаменник за яким приналежність тих чи інших ідей, світоглядних доктрин корелювалась із поняттям ідеологія. У ролі такого знаменника виступали підходи до ідеології, в межах яких вона розглядалась як: вчення про ідеї; система поглядів та ідей, в яких в теоретичній формі усвідомлюється та оцінюється ставлення людей до дійсності, до всього існуючого; система поглядів та ідей, в яких у теоретичній формі усвідомлюється та оцінюється ставлення людей до їх реального життя, суспільного буття, культури та захищаються інтереси різних соціальних об'єднань, визначаються соціально-культурні цілі та шляхи, способи їх досягнення [12, с.7].

Наприкінці ХХ ст. більшість вчених прийшли до об'єктивного нового контексту розуміння ідеології розкриваючи її зміст через детермінований взаємозв'язок з інтересами різних соціальних груп та акумулюючи її функціональну роль у розвитку суспільства та функціонування національних систем державного управління. В даному відношенні під ідеологією вони розуміли форму духовної діяльності суспільства, яка відображає певну систему ідей та поглядів, які притаманні окремим соціальним групам, які покликані виступати носіями суспільної життєдіяльності та суб'єктами її реконструкції, якщо вона не відповідає на їх запити. У такому контексті, ідеологія є концептуально викладкою ідей, поглядів, уявлень про життєдіяльність суспільства, яка чітко регламентована його інтересами, цілями, потребами та ідеалами. Це свідчить про, те що ідеологія у методологічному відношенні завжди зберігає за собою певну «соціально заангажованість», але в той же час, вона є визначальним критерієм для досягнення не лише соціальної але й загальнонаціональної єдності у суспільстві, а тому вона структурно-функціонально важлива для розвитку національних систем державного управління. Більше того, варто зауважити, що ідеологія зберігаючи за собою статус суб'єкта формування простору для світоглядної єдності може також провокувати певні світоглядні заострення. Ідеологія як багатофункціональне явище вбирає в себе зміст та сенсентії певної конкретно-історичної доби, а соціальні групи, які привносять певні новації порушують таку її субстанціональну сутність, а це у свою чергу приводить до зміни її функціонального спрямування.

Відтак, у контексті аналізу даного аспекту ідеології, під нею доцільно розуміти «взаємопов'язану систему ідей та уявлень про суспільний ідеал, про шляхи розвитку соціальної системи, інтереси різних суспільних прошарків» [13], які феноменологічно апелюють до утвердження фундаментальної системи цінностей, яка б не лише відображала їх інтереси, але й забезпечувала їх легалізацію. Для більшої методологічної деталізації ідеологію необхідно розглядати у формі «теоретичного оформлення самосвідості суспільства», яка чітко корелюється з відповідними конкретно-історичними умовами суспільного розвитку та запитамі державно-управлінської практики.

Аналізуючи ідеологію як фундаментальну систему цінностей сильної держави, доцільно виділити два аспекти її розгляду: з одного боку, ідеологія самостійно являє собою певну систему цінностей, яка включає сукупність взаємопов'язаних між собою ідей, які відображають фундаментальні інтереси та потреби суспільства. З іншого боку, ідеологія є аксіологічним інструментом формування фундаментальної системи цінностей, шляхом артикулювання та ранжування інтересів та потреб суспільства, що забезпечує утвердження певного типу суспільної свідомості, але реально не зводиться лише до нього. У такому відношенні, чітко увиразнюється її феноменологічно-функціональна складова, а саме, вона забезпечує формування певного типу суспільних відносин як власне між громадянами, так і між громадянами та державою. Відповідно до цього, ідеологія як фундаментальна система цінностей впливає на різні рівні (економічний, політичний, правовий, духовний, культурний, морально-етичний, соціально-психологічний, національний) суспільної свідомості і забезпечує формування та пропагування певних цінностей.

У сучасному світі відбувається зміщення певних ціннісних координат. Протягом останніх років відбуваються зміни у соціальній структурі розвинутих суспільств, що на думку *Ф.Фукуями* характеризується «скороченням чисельності робітників, зайнятих фізичною працею, зростанням кількості інтелігенції, особливо у науково-технічній сфері, а також осіб зайнятих у сфері обслуговування, які вносять суттєві зміни в ідеологічну орієнтацію людей, в результаті цього прихильниками тієї чи іншої ідеології можуть бути представники різних соціальних прошарків» [14]. Це дає підстав вважати, що соціальна база ідеології в сучасному світі є достатньо розмитою та слабо структурованою, з'являються нові спільності, конструюються нові ідеологічні концепти. Головне аби це не привело до ідеологічного диктату, який би виключав панування моноідеології і відкорковував шлях для ідеологічної свободи, яка б кристалізувала новітню систему цінностей, яка б забезпечувала формування сильної держави.

Висновки з даного дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку

Таким чином, здійснений нами аналіз артикуляції ідеології у контексті сучасних державно-управлінських підходів засвідчує її ефемерність та ставить питання про ідеологічну конструкцію як важливий атрибут забезпечення ефективності функціонування національних систем державного управління, які акумулюють свої стратегії на нарощенні структурно-функціонального потенціалу сили. Під ідеологією варто розуміти чітко артикульовану, легітимізовану систему цінностей, яка відстоюється різними групами суспільства на предмет розвитку держави. Передусім, вона покликана відображати певну єдність інтересів трьох рівнів: між громадянами; між громадянами та владою; між відповідними гілками влад. Аби така система цінностей в Україні була сформована за двадцять три роки незалежності у нас би ніколи не виникало питань, щодо змісту внутрішньої політики, чи вибору відповідного геополітичного вектору. Наявність ефективної державної ідеології, дозволила б чітко структурувати функції між всіма суб'єктами політичної та державно-управлінської сфери в результаті чого громадяни здобули б чітку формулу за якою оцінювати результативність державної політики.

Стратегічним імперативом для утвердження певної фундаментальної системи цінностей, яка має покладатись в основу державної ідеології, і яка має забезпечити побудову сильної держави мають виступати національна ідея та національна ідеологія. Важливим методологічним питанням в даному контексті є співвідношенні між національною та державною ідеологією, які характеризують логічне відношення загального та часткового, саме цей аспект закладає підвалини для подальшого дослідження даної проблематики у контексті державно-управлінської науки.

Список використаних джерел.

1. Хорина Г.П. Идеология как элемент системы культуры. [Електронний ресурс]- Режим доступу: http://tourism.mosgu.ru/o_fakultete/kafedra/cultural/Nayka/Horina.htm
2. Антуан Дестут де Траси Элементы идеологии. [Електронний ресурс]- Режим доступу: <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k41799v.r=El%20C3%A9ments+d%27id%20C3%A9ologie+.langEN>
3. Маркс К., Энгельс Ф. Соч. Т. 3. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <https://www.marxists.org/russkij/marx/cw/t03.pdf>
4. Сорокин П. А. Голод как фактор. Влияние голода на поведение людей, социальную организацию и общественную жизнь. М., 2013. – 613 с.
5. Eagleton T. Ideology. Z.- .N. Y., 1991. P. 1. [Електронний ресурс] - Режим доступу: <http://www.lrb.co.uk/v13/n10/jonathan-bate/saint-terence>
6. Манхейм К. Диагноз нашего времени. [Електронний ресурс] - Режим доступу : http://www.krotov.info/libr_min/13_m/an/heim3.html
7. Матц У. Идеология как детерминанта политики в эпоху модерна [Електронний ресурс] - Режим доступу : <http://rus-lib.ru/book/27/69/69-3/130-142.html>
8. Гирц К. Интерпретация культуры. [Електронний ресурс] - Режим доступу : http://www.gumer.info/bibliotek_Buks/Culture/girc/08.php
9. Istvan Mészáros *The Structural Crisis of Capital*, New York: Monthly Review Press, 2010. [Електронний ресурс] - Режим доступу : <http://www.readingfromtheleft.com/Books/MR/structural%20crisis%20of%20capital.pdf>
10. Welch, Cheryl B. Liberty and Utility: The French Idéologues and the Transformation of Liberalism (New York: Columbia University Press. [Електронний ресурс] - Режим доступу : <http://scholar.harvard.edu/files/cwelch/files/welchresume11.pdf>
11. Althusser Louis. Ideology and Ideological State Apparatuses/ Mapping Ideology. ed. by Slavoj Zizek. London, New York: Verso, 2007. – 678 p.
12. Пікер П. Идеология та утопия. – К.: Дух і Літера, 2005. – 487 с.
13. Wesche, T. Reflexion, Therapie und Darstellung. Formen der Kritik // Was ist Kritik? / Hg. von Rahel Jaeggi und Tilo Wesche. – Frankfurt am Main: Suhrkamp, 2008. – S. 199.
14. Fukuyama F. The Origins of Political Order: From Prehuman Times to the French Revolution Farrar, Straus and Giroux, 2012 – 348 p.

References.

1. Khoryna H.P. Ydeolohiya kak element systemy kul'tury. [Elektronnyj resurs]- Rezhym dostupu: http://tourism.mosgu.ru/o_fakultete/kafedra/tsultural/Nayka/Horina.htm
2. Antuan Destut de Trasy Elementy ydeolohyy. [Elektronnyj resurs]- Rezhym dostupu: <http://gallitsa.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k41799v.r=EI%Ts3%A9ments+d%27id%Ts3%A9ologie+.langEN>
3. Marks K., Enhel's F. Soch. T. 3. [Elektronnyj resurs] - Rezhym dostupu: <https://vvv.markhists.org/russkij/markh/tsv/t03.pdf>
4. Tsopokyn P. A. Holod kak faktor. Vlyianye holoda na povedenye liudej, sotsyal'nuii orhanyzatsyiu y obschestvennuii zhyzn'. M., 2013. – 613 s.
5. Eagleton T. Ideology. Z.- N. Y., 1991. P. 1. [Elektronnyj resurs] - Rezhym dostupu: <http://vvv.lrb.tso.uk/v13/n10/jonathan-bate/saint-terentse>
6. Mankhejm K. Dyahnoz nasheho vremeny. [Elektronnyj resurs] - Rezhym dostupu : http://vvv.krotov.info/libr_min/13_m/an/heim3.html
7. Matts U. Ydeolohiya kak determynants polytyky v epokhu moderna [Elektronnyj resurs] - Rezhym dostupu : <http://rus-lib.ru/book/27/69/69-3/130-142.html>
8. Hyrts K. Ynterpretatsyia kul'tur. [Elektronnyj resurs] - Rezhym dostupu : http://vvv.gumer.info/bibliotek_Buks/Tsulture/girts/08.php
15. Istvan Mészáros *The Structural Crisis of Capital*, New York: Monthly Review Press, 2010. [Elektronnyj resurs] - Режим доступу : <http://www.readingfromtheleft.com/Books/MR/structural%20crisis%20of%20capital.pdf>
16. Welch, Cheryl B. *Liberty and Utility: The French Idéologues and the Transformation of Liberalism* (New York: Columbia University Press. [Elektronnyj resurs] - Режим доступу : <http://scholar.harvard.edu/files/cwelch/files/welchresume11.pdf>
17. Althusser Louis. *Ideology and Ideological State Apparatuses/ Mapping Ideology*. ed. by Slavoj Zizek. London, New York: Verso, 2007. – 678 p.
18. Пікер П. Ідеологія та утопія. – К.: Дух і Літера, 2005. – 487 с..
19. Wesche, T. *Reflexion, Therapie und Darstellung. Formen der Kritik // Was ist Kritik? / Hg. von Rahel Jaeggi und Tilo Wesche.* – Frankfurt am Main: Suhrkamp, 2008. – S. 199.
20. Fukuyama F. *The Origins of Political Order: From Prehuman Times to the French Revolution* Farrar, Straus and Giroux, 2012 – 348 p.

Стаття надійшла до редакції 20.04.2017 р.

ТОВ "ДКС Центр"